

KÖNSKONTRAKTETS KROPP

Published in Nytt Norsk Tidskrift nr 4/1998

Karin Widerberg, University of Oslo
Karin.widerberg@sosiologi.uio.no

**Department of Sociology and Human Geography
University of Oslo**

P.O.Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no>

KÖNSKONTRAKTETS KROPP

Karin Widerberg, Prof., Institutt for sosisologi og samfunnsgeografi,
Universitetet i Oslo

Var sitter könet ? I våra föreställningar eller i våra gener ? Och vilka är sammanhangen häremellan ? Hopplösa frågor som få idag menar sig ha svar på men som de flesta iallafall har en bestämd mening om. I kvinnoforskningen har denna grundfråga - särskilt efter att patriarkatteorin visat sig vara en återvändsgränd (Carlsson mfl, 1983) - istället omformulerats till; Hur göres kön ? En fråga som avspeglar en förståelse av kön som något som göres och inte något som är. Men även om vi nu istället frågar hur kön göres, så undslipper vi inte frågan om var. Beskrivelsen och förståelsen av hur kön göres avhänger av var vi studerar "det". Mer eller mindre uttalat låg också i omformuleringen av "grundfrågan" en anvisning att det var i det sociala som kön skulle studeras. De av Sandra Harding (Harding 1986) föreslagna analysnivåerna för förståelser av kön; individ-(psykologiskt kön), symbol-(symboliskt kön) och struktur-nivån (strukturellt kön), är ett välkänt exempel härpå.

Detta fokus på det sociala har bottnat i en förståelse av biologin och då särskilt det biologiska könet som olikt, statiskt och därmed i ett frigörelseperspektiv ointressant (Widerberg, 1992). Att feministiska biologer senare har visat att även biologin och det biologiska könet är socialt konstruerat (bla Harraway, 1991) - såväl biologiskt beteende som

våra föreställningar härom präglas socialt - snarare understryker än underminerar det berättigade i att fokus ligger på det sociala.

Det är några teorier och tankar om sammanhangen mellan förståelser av kön och kropp, som jag här vill lägga fram för diskussion. Och jag använder dimensionerna biologiskt och socialt kön samt förståelsen av dem som ett, två eller flera som redskap för att systematisera och synliggöra de sammanhang jag tycker mig skönja. Inte för att jag menar att kön är socialt eller biologiskt och ett eller två, utan för att det är så kön blivit förstått.

Inspirationskällorna till de sammanhang jag här reflekterar över, är av naturliga skäl många då detta är frågor som upptagit mig i ett par decennier. Utlösande för just denna artikel är dock Laqueurs arbete *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud* (Laqueurs, 1990) som för mig blev den bricka som gjorde att tidigare brickor föll på plats - särskilt feministisk kritik av liberalistisk teori.

Det biologiska könet är ett

Thomas Laqueur är historiker och i ovannämnda bok behandlas synen på kropp, sexualitet och kön från Aristoteles fram till Freud. Materialet består av texter främst av medicinsk och juridisk karaktär, typ medicinska läroböcker och lexikon samt rättsprotokoll. Texterna är författade av män och riktar sig i allmänhet till manliga läsare, dvs det är männens syn på kropp, sexualitet och kön som här analyseras och förmedlas. Detta är viktigt att man som läsare hela tiden håller i minnet, då Laqueur själv

undlåter att poängtera att det är den dominerande (såväl avseende klass som kön) gruppens syn som här presenteras. Huruvida kvinnor och "vanliga" män hade en annan syn på kropp, sexualitet och kön får vi alltså inget veta. Men om man är klar över att det inte är en "allmän" bild som här tecknas, utan just de tongivandes syn, så är det naturligtvis i sig en oerhört viktig bild. Att texternas representativitet inte diskuteras och problematiseras är dock en allvarlig invändning mot Laqueurs framställning. Det vill säga, hur pass "allmänna" eller representativa de texter och de lärda är -som här lyfts fram - för just dessa sammanhang, dessa grupper eller ens för den lärde ifråga, får vi ej klarhet i. Men har man dessa begränsningar klart för sig och alltså inte läser Laqueurs bok enligt hans egna pretentioner, så är det en oerhört tankeväckande bild han tecknar.

Vad är det då han utifrån sitt material hävdar ? Jo, att man före upplysningstiden - huvuddelen av hans texter är från 15- och 1600-talet - ej var upptagen av de biologiska skillnaderna mellan könen. Det biologiska könet var ett och det var manligt. Det fanns inga egna ord för de kvinnliga könsorganen utan hon hade precis som mannen en penis. Enda skillnaden var att den var inåtvänd; kvinnan och mannen hade bägge penis, hon en inåtvänd och han en utåtvänd. Och den hade, naturligtvis, samma funktion och funktionssätt. Vid upphetsning svulnade den och vid utlösning avsöndrades ett sekret, i ena fallet skedde detta utanpå kroppen och i det andra fallet inne i kroppen.

- ev. bilder-

Orgasmen var också likartad och för bägge parterna en förutsättning för barnalstring. Utan orgasm kunde kvinnan inte bli gravid. I rättsaker

rörande våldtäkt, kunde sålunda en graviditet som följt härpå, betraktas som ett bevis på att det inte kunde vara tal om våldtäkt. Graviditeten var ett bevis för att kvinnan haft orgasm och sålunda njutit varför det inte kunde vara frågan om våldtäkt. Att kvinnan tillerkännades en sexualitet hade uppenbarligen en baksida men det hade också en framsida, som osynliggjordes under senare århundranden. Kvinnan både förväntades och hade rätt att njuta sexuellt, på lik linje med mannen. Och männen förväntades att bidra här till och "uppfostrades" här för. Kvinnans sexualitet var viktig, lika viktig som mannens, och som sagt en förutsättning för reproduktionen. Sexualitetens säte var det biologiska könet. Sexualiteten ansågs primärt som situerad i kroppsdelarna och inte i föreställningarna .

Det biologiska könet var inte bara ett, det var också mer flytande. Man kunde ha mer eller mindre utåtvänd eller inåtvänd penis. Och den kunde förändras. Började kvinnor bete sig manligt; utföra manssysslor mm, så kunde deras penis omvandlas och bli utåtvänd. Motsvarande gällde naturligtvis också för männen. Till skillnad från det biologiska könet var inte det sociala könet ett - det var två och dikotomt- och det var inte heller lika flytande. Det sociala könet var fast och som sådant bestämmande för det biologiska könet. Det sociala könet kunde påverka det biologiska, inte omvänt. Det sociala könet var det "naturliga"(oföränderliga, självklara och givna) könet och det biologiska könet det "onaturliga"(föränderliga och flytande). Ett perspektiv som för oss idag är så främmande att det är svårt att förstå. Och som därför också gör att man kanske läser Laqueurs bok, utan att bli klar över dess, enligt min mening, främsta budskap. Hans bok kan nämligen mycket väl endast läsas som en annorlunda syn på kropp, sexualitet och kön, utan att det - i våra ögon - ombytta sammanhanget och innehållet i socialt och biologiskt kön synliggöres. Laqueurs säger själv i

inledningen till boken, att det var just den helt annorlunda förståelsen av innehållet i och sammanhangen mellan, det biologiska och sociala könet, som var den nöt han skulle knäcka för att texterna skulle framstå som begripliga för honom själv. Och även om detta fynd, till dels skulle vara hans egen konstruktion - dvs bilden av det biologiska och sociala könet och dess sammanhang är kanske inte så klar och entydig som han här gör den till - så är det onekligen en intressant tes.

Blicken är inte viktig

Varför såg de inte bara efter ? Varför hade de inte - före rättegången - sett att den kvinna som hoppade över bäcken - haft en utåvänd penis även före detta språng som uppfattades som så typiskt manligt att det gav upphov till omvandling av könsorganen ? Hon var självklart en man; transvestit eller homsosexuell ! Så tänker dagens läsare av dessa textutdrag som Laqueur förser oss så rikligt med. Poängen är att detta var före blicken och det vetenskapliga ögats epok. Ideologin, ideer och föreställningar hade här företräde framför blicken. Blicken hade inget egenvärde, kunde inte användas som redskap för förståelse. Och stämplades ofta som både onödvändig och farlig och därmed förbjuden som kunskapskälla. Man behövde helt enkelt inte titta efter, för man visste hur det såg ut eller borde se ut.

Synen på det biologiska könet som ett i det förmoderna, byggde på mannen som norm. Det var hans kropp och dess funktioner som kvinnan ansågs vara lik. Avvikelse härifrån betraktades antingen som ofullständigheter eller oväsentligheter. Menstruation, graviditet, barnafödande och amning blir sålunda föremål för ringa, ambivalenta och

ofta nedvärderande betraktelser. Dvs i de medicinska texter där det är det biologiska könet det hela handlar om. Men kanske såg man dessa funktioner snarare som ett uttryck för det sociala könet ? I ett dylikt perspektiv torde de framstå som både väsentliga och fullvärdiga. Svaret härpå finner vi dock inte hos Laqueur som primärt har förståelsen av det biologiska könet som både utgångspunkt och fokus.

Det biologiska könets dikotomisering

Synen på det biologiska könet som ett, är idag en saga blott. Med det moderna kom en förståelse av det biologiska könet som grundläggande olik avseende kön. Som en följd härav fick de kvinnliga könsdelarna och dess funktioner egna namn. Sammanhanget mellan orgasm och reproduktion kopplades nu också till kön; för mannen förelåg ett dylikt sammanhang men inte för kvinnan. Sexualiteten förstods härmed också som avhängig av det biologiska könet och därmed som olik mellan könen. En mörkertid när det gäller synen på kvinnans sexualitet inträder. Den anses länge både som onödig och obefintlig och uttryck härför därmed som direkt stötande och oanständigt. Och frågan är om inte den moderna kvinnans kamp för en sexualitet lik och/eller annorlunda än mannens, hör till de svåraste och minst framgångsrika av alla de sk jämställdhetsfrågorna.

Vad orsakade eller utlöste då detta radikala brott i synen på det biologiska könet ? Hur var det möjligt och hur gick det till ? Laqueur argumenterar via sitt material för att det inte var den medicinska forskningen eller den vetenskapliga revolutionen i sig, som gav upphov till den nya förståelseramen. Man hade i dessa läger och dess kölvatten sett

skillnaderna men inte tolkat dem som så avgörande att ett nytt perspektiv erfordrades. Skillnaderna förstods istället som varianter, mutationer eller avvikelser. Blickens inträde på scenen, bla i form av blottandet av den yttre och inre kroppen; vid undersökningen, under obduktionen och framför mikroskopet, ändrade sålunda inte automatiskt härpå. När tex clitoris "upptäcktes" - 1559 av en man vid namn Renaldus Columbus (detta är inte ett skämt ! Ett namn och ett årtal för kvinnor att minnas !?) - så resulterade detta endast i att kvinnan tillerkändes både en inåtvänd (stor) och en utåtvänd (liten) penis. Det fordrades en ny ideologi, menar Laqueur, som kunde ge dessa skillnader en ny mening. Och denna ideologi var liberalismen, konstaterar Laqueur, utan att gå närmare in härpå. Därmed släpper han tråden precis som det börjar bli spännande. För det är just sammanhangen mellan å ena sidan liberalistisk ideologi och politik och å andra sidan synen på det biologiska könet, som kan ge en bakgrund för en förståelse av hur kön göres i det moderna. Men för att se detta, måste Laqueur läsas "in i" feministisk kritik av liberalistisk teori, och vice versa. Gör vi det ser vi att förståelsen av det biologiska könet som två och som dikotomt, är ett perspektiv som passar som hand i handske med det liberalistiska (köns-) projektet. Och det är det jag vill försöka argumentera för här.

Det sociala könet blir ett

Det liberalistiska perspektivet revolutionerade våra föreställningar om såväl relationerna mellan medborgarna som mellan medborgare och stat. Individen gjordes till enheten i dess politiska teori. Klass, stånd och kön blev anomalier som raderades ut - i teorin och på papperet och inte med en gång. Enligt liberalistisk ideologi föds vi alla lika och ska därför ha samma

rättigheter och plikter. Status ska inte vara tillskriven utan förvärfvas. Det är upp till individen - "var och en sin lyckas smed" - att fritt forma sitt liv. Om individen är liberalismens grundläggande enhet, så är avtalet dess grundläggande relation. De fria individerna ingår fria avtal med varandra; tex äktenskaps- och arbetsavtal. Och i förhållande till staten ingår individen ett "samhällskontrakt". Föreställningen om valfriheten har som bekant kritiserats hårt från flera håll, inte minst av marxister och feminister. För vilken frihet har arbetaren - som inte äger produktionsmedel utan endast sin arbetskraft - att välja arbetsavtal och diktera dess villkor ? Och kvinnan som kanske inte ens anses ha en arbetskraft utan endast en kärleks- eller reproduktions-kraft (Jónasdóttir, 1991) att sälja, vilken frihet har hon att välja äktenskapsavtal och diktera dess villkor ? Om än i allra högsta grad både relevant och intressant, så är det inte dessa teman i den feministiska kritiken av liberalismen, jag här ska förfölja, utan mer de som direkt har betydelse för vår förståelse av det sociala och det biologiska könet och sammanhangen den emellan. Det kommer dock att handla om både individbegreppet och kontraktet.

Med mannen som norm för individen

Joan Scott är en historiker som i flera av sina arbeten har problematiserat förståelsen av kön i termer av likhet - olikhet/skillnad. I en artikel som kom ut för något år sedan (Scott, 1995) använder hon detta angreppssätt när hon belyser framväxten av det liberalistiska individbegreppet och diskuterar dess politiska konsekvenser i ett könsperspektiv.

Det moderna individbegreppet har använts med tvetydiga och till dels motstridande innebörder alltsedan franska revolutionen, hävdar Scott. Å ena sidan har individen betraktas som en abstrakt prototyp för det

mänskliga, å andra sidan som en unik varelse som skiljer sig ifrån andra av sin art. Men oavsett dessa skiftningar i innebörd så har maskulinitet hela tiden varit den gemensamma grunden såväl för individbegreppet som medborgarbegreppet, hävdar Scott. Och detta menar hon berodde varken på att man råkat förbise det kvinnliga eller på att gamla patriarkala föreställningar övervintrat. Tvärtom, blev det ett sätt att lösa annars olösliga motsägelser.

Den abstrakta individen uttryckte, enligt politiska teoretiker på 1700-talet, själva essensen i det mänskliga. Men för att kunna se det hos alla individer, dvs se dem som lika, så måste de abstraheras från konkreta och kroppsliga sammanhang. Om människor var fundamentalt lika, kunde de föreställas som en enda individ. Den abstrakta individen var en dylik prototyp. Men just därför kunde begreppet också användas för att exkludera de som ej ansågs inneha de drag som kännetecknade den abstrakta individen, tex färgade och kvinnor. En generalisering av det mänskliga (=manslika) gjordes alltså genom att avgränsa det från andra mänskliga kännetecken som ej ansågs allmänna (alla män).

I den politiska diskussionen utgick man ifrån den biologiska skillnaden - vilken betraktades som naturlig och universell - när man motiverade och legitimerade kopplingen mellan manlighet och individualitet. Det kvinnliga var "det andra/den andra" i en fixerad, statisk och hierarkisk relation till det manliga. Kvinnan var inte en individ pga hennes helt uppenbara icke-identitet men den mänskliga (=manslika) prototypen. Som "den andra" bekräftade hon (mans-) individens individualitet.

Kvinnors kamp för att erövra individstatus har alltsedan 1700-talet varit märkt av denna manliga överbestämning av individbegreppet. Förståelsen

av de biologiska könen som olika och därför som socialt olika, har givit upphov till olösliga paradoxer i feministisk politik. Feminism var från början en protest mot kvinnors politiska uteslutning men alltid å kvinnors vägnar (vars kvinnlighet i sig själv också var ett resultat av den biologiska könsdiskursen). Genom att handla för kvinnor bidrog feministisk politik samtidigt till att reproducera den könsskillnad de försökte eliminera.

Denna paradox - det nödvändiga i att både acceptera och vägra könsskillnad som ett villkor för inkludering i det universella - blev det grundläggande förhållande på vilket feminism som politisk rörelse har utvecklats. Ju mer lika männen vi försöker framställa oss, ju tydligare blir "skillnaden"; att vi inte är lika, inte är individer utan kvinnor. Försöker vi å andra sidan framställa oss som kvinnor, som "särart", så kan vi ju å andra sidan ej göra anspråk på att bli behandlade som lika männen, dvs som individer.

Även om mannen blir normen för individen och det sociala könet i det moderna, på lik linje med att mannen blev normen för kroppen och det biologiska könet i det förmoderna, så handlar det i bägge fallen om att kvinnan har principiell möjlighet att bli betraktad/behandlad som lik mannen. I det moderna tillerkändes kvinnor först medborgarstatus om de ej levde i en heterosexuell relation (ägarerätt, myndighet, jobb mm var länge avhängigt av att kvinnan inte gifte sig, blev gravid mm.)(Widerberg 1980). Så småningom har individbegreppet kunnat töjas ut mer och mer och inkludera och omvandla sk kvinnofrågor till individfrågor (föräldradighetsreformerna är ett exempel härpå). Även om denna process idag är långt ifrån avslutad och den manliga normen mer genomgripande i hela samhällets organisering än vad vi ofta orkar föreställa oss, så innebar det liberalistiska individbegreppet en principiell möjlighet för att förstå de sociala könen som ett. Kvinnan ges här en

formell och logisk möjlighet att förvärva individstatus. I det avseendet, när det gäller förståelsen av de sociala könen utgjorde sålunda liberalistisk teori en revolutionär potential. Så revolutionär att det är svårt att förstå att männen med makt över kvinnans kropp och pengar frivilligt skulle ha gått med härpå. Och vi vet ju också att kvinnors kamp för individstatus väckte mycket motstånd och gick oerhört trögt (Widerberg 1980). Att förstå könen som biologiskt olika och att detta ger upphov till "naturliga" sociala skillnader - dvs de sociala könen består, stadfästes och vidareutvecklas tack vare biologin - gör individbegreppet mindre hotande. Ideologiskt kan det sociala könet proklameras som ett - jämställt - samtidigt som de sociala könen i praxis och i valfrihetens namn göres till två, väl underbyggt av förståelsen av det biologiska könet som dikotomt.

Detta låter kanske mer konspiratoriskt än vad som är min avsikt. Jag menar inte att "man" har tänkt precis i dessa termer, inte att det alltid låg någon sofistikerad beräkning bakom konstruktionen av kön i det moderna. Jag förstår det snarare som att olika idéströmmningar passar mer eller mindre bra ihop och därför kan visa sig mer eller mindre slagkraftiga i försöken på att utveckla både det moderna och dess förståelse av sig själv. När jag här lyfter fram några föreställningar och sammanhang är det för att jag menar att de kan kasta ett nytt ljus över "varför det är som det är". Det utesluter dock inte förekomsten av även andra - kanske motstridande- föreställningar och sammanhang.

Samhällskontraktet - ett könskontrakt

Carole Pateman, statsvetare, har granskat avtalets politiska teori i ett feministiskt perspektiv (Pateman, 1988). Det är en enda lång serie berättelser av män och för män, hävdar hon. Rousseau, Locke och Hobbes skrev alla texter om grunderna för det nya samhället, baserat på fria

individer (dvs män) som via avtal ingick relationer med varandra. Kvinnors underordning tog de för given, den var något naturligt och därför legitim. Och som sådan hotade den inte deras teoretiserande om "samhällskontraktet". Pateman argumenterar för att teorin och föreställningen om samhällskontraktet byggde på ett könskontrakt; ett kontrakt som garanterade mannens (makens, faderns, broderns) makt över kvinnan (hustrun, dottern, systemen). Detta kontrakt ingick i och utgjorde basen för samhällskontraktet som därmed rent logiskt även det blev ett könskontrakt. Mäns makt som individer baserade sig sålunda även på deras makt över kvinnorna och när de slöt avtal sig emellan fick detta konsekvenser för kvinnorna. Osynliggöringen av det grundläggande könskontraktet osynliggjorde att samhällskontraktet var ett könskontrakt som legitimerade mäns makt som bara framstod som en makt att representera individen. Som representant för individen kunde han dock representera både det "allmänna"(alla män), icke-individen (kvinnan, det kvinnliga barnet) och halv -individen (det manliga barnet).

I likhet med Scott hävdar alltså också Pateman att de sociala - och hierarkiska - skillnaderna mellan könen under upplysningstiden och in i det moderna, betraktades som naturliga, universella och eviga. Det nya i det moderna är att enligt liberalistisk ideologi och teori så ska de sociala könen logiskt och principiellt vara ett. Ett samhälle ska utformas av individer, ej klasser och kön, i avtalsmässiga relationer. Den statiska och dikotoma förståelsen av det sociala könet måste därför vika för en dynamisk, flytande om än hierarkisk förståelse. Som socialt kön förstås kvinnan som underställd det sociala kön som representerar individen, dvs mannen. Den hierarkiska relationen mellan könen blir sålunda under liberalismen både mer genomgripande och mer uttalad. I det förmoderna hade respektive kön - just i egenskap av socialt kön - reell myndighet över

sina egna arbets- och ansvarsområden (Widerberg 1980). I det moderna är alla arbets- och ansvarsområden principiellt och juridiskt öppna för individen (först mannen sen kvinnan). Man skulle kanske kunna säga att medan de sociala könen i det förmoderna primärt betraktades som eviga, åtskilda och ojämförbara och sekundärt som hierarkiska, så betraktas de under det moderna primärt som hierarkiska och endast sekundärt och temporärt som åtskilda och ojämförbara.

Det sociala könet blir dock inte bara mer hierarkiskt, det blir också mer flytande. Motsvarande det som gällde det biologiska könet under det förmoderna, kan kvinnor och män i det moderna anses vara eller bli mer eller mindre kvinnliga och manliga. Men pilen går alltså nu i motsatt riktning, från biologiskt till socialt kön och inte omvänt. Kvinnlighet i det moderna förstås som något som kan utvecklas genom att kvinnan tar tillvara på det naturen försett henne med.

Även om liberalistisk teori och ideologi när det gäller grundtankarna om individen och avtalet kan framstå som mer eller mindre likartad från 1700-talet fram till 1900-talet, så verkar det som om det sker en tyngdförskjutning när det gäller förståelsen av det sociala könet. 1700-talets kontraktteoretiker behövde inte närmare motivera den sociala och hierarkiska skillnaden mellan könen. Här kunde de tryggt vila på den förmoderna förståelsen. Senare århundradens liberalistiska teoretiker och politiker måste däremot - inte minst mot bakgrund av feministers aktioner och attacker - underbygga föreställningen om de sociala könen som olika på ett nytt och mer modernt sätt. Den nya vetenskapen och dess förståelse och konstruktion av den biologiska könsskillnaden, utgjorde då en användbar bundsförvant. Och det är mot slutet av 1800-talet som hänvisningar till biologin blir mer uttalade och direkta i den politiska och

juridiska diskursen om kvinnans sociala ställning. Så gott som varje inskränkning av kvinnans individ- och medborgarrättigheter motiveras långt in på 1900-talet med biologi (Widerberg 1980). Samtidigt som liberalistisk teori och ideologi, principiellt och logiskt klipper av banden till det konkreta/lokala och därmed även det kroppsliga. Liberalismen kunde med andra ord också användas för att ogiltigförklara biologiska legitimeringar av sociala relationer. Och det gjordes också. Det har alltså hela tiden funnits spänningar när det gäller kopplingen biologiskt - socialt kön. Att dessa kopplingar dock lät sig uttalat göras långt in på 1900 -talet, berodde nog på en genomgripande föreställning om könen som - "trots allt" - grundläggande olika. Vetenskapens förståelse av det biologiska könet som dikotomt har kunnat träda i ideologins ställe - samtidigt som ju vetenskapen också är ideologisk då den systematiskt lyfter fram olikhet på likhetens bekostning. Att de sociala könen blir två, när de har möjlighet att vara ett, framstår med vetenskapens hjälp som helt "naturligt". Frågan är också om inte biologisk olikhet och biologiskt kön är minst lika viktig idag för att legitimera en reproduktion av sociala kön, som annars i jämställdhetens namn kanske riskerar att upphöra ?

Strategier i det senmoderna

Mot bakgrund av att det biologiska kön kvinnor i det moderna anvisades, var det som avvek från det som passade in i det sociala könet (individ- och medborgarbegreppet) - varigenom kvinnor synliggjordes som just "könet"/kroppen istället för som individer - var det logiskt att feministisk politik gick i två olika riktningar. Den ena riktningen byggde på biologiska olikhet och argumenterade för att de sociala skillnader som ansågs följa härmed borde få politiska konsekvenser. Ellen Key's tänkande och

begrepp "Samhällsmodern", kan tolkas som ett uttryck härför. Den andra riktningen försökte klippa banden mellan biologiskt och socialt kön för att starkare kunna argumentera för inkluderandet av kvinnan i individ-begreppet och för att töja dess gränser till att inkludera kvinnors specifika sociala områden och frågor.

Innanför den senmoderna kvinnorörelsen och kvinnoforskningen på 1970-talet återfinns vi dessa båda perspektiv, bl a i namn av radikalfeminism och socialistisk/liberalistisk feminism. Men även om det här är tal om olika tyngdpunkter (det biologiska eller det sociala) och olika riktning på orsakspilarna, är det också flera nya beröringspunkter. I bägge läger sattes kroppen i fokus på ett helt annat sätt än tidigare. Den patriarkala förståelsen av kvinnokön demonterades och en ny - kvinnornas egen - konstruerades ("Våra kroppar, våra jag" - en illustrerande boktitel). Orgasm, kvinnotilltänkta preventivmedel (p-piller, abort etc) och sexualiserat våld (prostitution, våldtäkt, misshandel, incest, sexuell trakassering mm) blev jämställdhetsfrågor. Att det var viktiga kvinnofrågor var man grundläggande enig i men "orsakernas orsak" - som den sk patriarkatteoridebatten kokte ner till - och lösningen, var man däremot grundläggande oenig i. Radikalfeministerna höll en knapp på den biologiska skillnaden både när det gällde förtryckets orsaker och när det gällde vägar till frigörelse (icke föda barn/skaffa barn på egen hand). Socialistiska och liberalistiska feminister höll en knapp på det sociala; det var där det startade och slutade även om det fortlöpande rådde en växelverkan mellan det sociala och det biologiska. Bestämningen av den biologiska kvinnokroppen och dens funktioner - däribland sexualiteten - som avvikande (från mannen som normen), var social och skulle ändras socialt. Det var det sistnämnda lägret som avgick med segern. Radikalfeminister och allt som luktade av biologisk särartstänkning,

rubricerades som essentialism. Men man behöll en tå i biologin, kvinnors speciella biologiska funktioner; menstruation, graviditet, födande och amning, skulle fortsatt problematiseras och synliggöras samhälleligt och politiskt. Dekonstruktion av kroppens normen (innanför medicin och naturvetenskap) med hjälp av kvinnokroppen, ansågs också som ett angeläget projekt.

Under det senaste decenniet har det inom den samhällsvetenskapliga och humanistiska kvinnoforskningen dock skett en uttalad ändring av tyngdpunkt i förståelsen av det sociala könet. De mer strukturella perspektiven och frågorna har nedtonats medan betydelsen av det symboliska i konstruktion av kön, har framhävts. Meningsproduktionen (text och bild) står nu i fokus för analys och kritik. Och det är inte bara ordet utan även blicken, som nu tycks ersätta handling som undersökningsobjekt. Men det är inte den positivistiska blicken det är tal om - dvs den blick som kan se hur det egentligen är - utan "meningsblicken" som ser det den förväntas se. En blick som i det avseendet är lik den förmoderna - dvs när det gäller orsaksriktningen - men som skiljer sig härifrån genom att förväntningarna är både motstridiga och mångtydiga och därmed också blicken. När kroppen under detta decenniet återigen dyker upp som ett hett tema så är det sålunda den symboliska kroppen vi får stifta bekantskap med. Och i likhet med i det förmoderna är det den flytande och inte dikotoma kroppen det handlar om. Sexualiteten framställs också som mer flytande, gränserna mellan hetero- och homo, kvinnlig och manlig sexualitet suddas ut.

Kroppen betraktas inte heller längre bara som vårt sätt att vara i världen på, utan också som vårt (främsta ?) uttrycksmedel. Kön blir i detta perspektiv "tecknet på kroppen" (Söndergaard, 1996). Via kroppen

uttrycker vi vår anpassning till och protest mot anvisade könspositioner och könsförståelser (matstörningar förstås ofta i detta perspektiv). Via kroppen visar vi alternativ och förändring. Kroppen som fysiskt och kulturellt kapital (Bourdieu i tolkning av Shilling, 1993) framstår sålunda som allt viktigare. Kvinnokroppen utgör idag inte heller vare sig ett legitimt hinder (diskriminering) eller en legitimitet (särart) för jämställdhet eller frigörelse. Och medan förståelsen av kroppen som dikotom decenniet innan hade stämplats som essentialistisk (dvs av kvinnoforskarna), är det förståelsen av det sociala könet som dikotomt - föreställningen att kvinnor är en social kategori med gemensamma intressen - som nu röner samma öde (Martin, 1994).

Inom naturvetenskap och medicin har ovannämnda perspektiv haft en viss genomslagskraft samtidigt som dess kvinno- och könsforskning också har inkluderat falanger som betonat och konstruerat föreställningen om det dikotoma biologiska könet. Och det är de sistnämnda falangerna som väckt gensvar och fått genomslagskraft både innanför sina ämnesmiljöer och i den allmänna debatten - där patriarker i bägge läger tryckt dem till sitt bröst. Det är tal om en "nybiologisk trend" när det gäller förståelser av kön, hävdar Nina Björk (Björk, 1996). En trend på stark frammarsch och med flera förespråkare som benämner sig som feminister.

Dialogen mellan dessa sistnämnda "biologister" och de tidigare nämnda "symbolisterna", är i det närmaste både obefintlig och omöjlig. För även om bägge parter talar om kroppen så talar man helt enkelt inte om samma kropp.

Unisex som frigörelsestrategi ?

Avsikten med denna teoretiska och historiska exposé har varit att visa på hur olika kön, kropp och sexualitet och sammanhangen häremellan kan förstås och hur olika politiska strategier de i sin tur ger upphov till. Om vi dag inom kvinno- och könsforskningen anser att vi inte längre kan uttala oss om vad kön egentligen är, utan hur kön göres, så borde vi kanske också kunna uttala oss om hur vi skulle vilja att det gjordes. Vad vill vi ? Vad slags kön och vad slags sexualitet ? I det perspektivet skulle vi kunna förfölja och diskutera konsekvenserna av ett perspektiv som lyfter fram och ser både det sociala och det biologiska könet som ett och som flytande - också sig emellan. Kvinnor och män kan då förstås som mer eller mindre kåta, mer eller mindre våldliga, mer eller mindre fruktbara och reproduktiva, mer eller mindre föräldrar, etc. Och att ha mer eller mindre möjlighet härtill. Genom jämförelser av likhet och skillnader också inom respektive kön, skulle vi få ett bättre underlag för att diskutera den politiska könskategoriens fruktbarhet. Utgår vi ifrån könet som ett, ser vi kanske olikhets- och ojämlikhets- skapandet tydligare än med omvänd strategi.

Detta betyder inte att jag menar att vi ska bortse vare sig skillnader eller makt mellan könen. Tvärtom menar jag att ett perspektiv som detta öppnar härför. Graviditet och könsstymping (som har en förståelse av könen som två, som legitimeringsgrundlag) försiggår i/på kvinnokroppen. Som sådana är de kvinno- och könsfrågor som vi kan politisera oavsett om vi själva har samma erfarenhet eller ej. Det är en problematisk missuppfattning, menar jag, att tro att kvinnor som politisk kategori måste basera sig på närmast total likhet mellan kvinnor och olikhet i samma avseende i förhållande till män. Det är där kvinnor är (verksamheten och situationen) - inte alla och inte hela livet - oavsett om också en del män är där, som bör utgöra

innehållet i kvinnor som politisk könskategori. Ser vi könet som ett, blir projektet att utforska vilka verksamheter och egenskaper vi önskar oss och vad som möjliggör eller förhindrar (tex föreställningar om femininitet och maskulinitet) en dylik utveckling. Som projekt är det klart politiskt, för mig framprovocerat av den kunskapsmässiga återvändsgränd och politiska handlingsförlamning som förståelsen av könen som två - i dubbel bemärkelse (biologiskt och socialt och som olika mellan könen) - givit upphov till.

Litteratur

Björk, Nina (1996); "Under det rosa täcket", Stockholm;
Wahlström&Widstrand

Carlsson mfl (1983);" Om patriarkatet: en kritisk granskning", artikel i
Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 1

Haraway, Donna J.(1991); "Simians, Cyborgs, and Women", London: Free
Association Books

Harding, Sandra (1986); "The Science Question in Feminism", Ithaka:
Cornell University Press

Jónasdóttir, Anna (1991); " Love, Power and Political Interests", Örebro;
Örebro studies 7

Kuhn, Thomas (1970); "The Structure of Scientific Revolutions", Chicago

Laqueur, Thomas (1990); " Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud", Cambridge: Harvard University Press

Martin, Roland Jane (1994); "Methodological Essentialism, False Difference, and Other Dangerous Traps", artikel i Signs , spring 1994

Scott, Joan W(1995); " Universalism and the History of Feminism", artikel i Differences vol 7, no 1

Söndergaard, Dorte Marie (1996); "Tegnet på kroppen", Köpenhamn: Museum Tusculanums Forlag

Shilling, Chris (1993); "The Body and Social Theory", London:Sage

Pateman, Carol (1988); "The Sexual Contract", London:Polity Press

Widerberg, Karin (1980); "Kvinnor, klasser, lagar 1750-1980", Stockholm: Liber förlag

Widerberg, Karin (1992); "Vi behöver en diskussion om könsbegreppet", Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 4

Författarupplysningar

Karin Widerberg(f -49), Fil.Dr og professor ved Insitutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitet i Oslo har skrevet og redigert et flertal bøker, bl.a *Kunnskapens kjønn*, (1995) Oslo: Pax, *Førståesler av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning* (1992) Oslo: Ad Notam og *Sex i arbeid(-et)* (1992) Oslo:Tiden